

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİ VƏ TƏHSİL

Mahir TALİŞLI

*AMEA Fəlsəfə İnstitutu "İnformasiya
cəmiyyətinin fəlsəfi problemləri" şöbəsinin
böyük elmi işçisi, f.ü.f.d.*

AZƏRBAYCANDA İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİ ŞƏRAİTİNDƏ KADR HAZIRLIĞININ VƏZİYYƏTİNƏ DAİR

Müstəqil Azərbaycanda dövlət quruculuğunun prioritetlərini, məqsəd və vəzifələrini formalaşdıran ideyanın əsasını müasir Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, Ulu öndər Heydər Əliyev qoymuşdur. Heydər Əliyevin Azərbaycanda yaratdığı idarəetmə məktəbi həm xarici, həm də azərbaycanlı mütəxəssislər tərəfindən ölkə üçün yeni mərhələ - quruculuq və inkişaf mərhələsi kimi qəbul edilərək dəyərləndirilir.

İnsan özünü dərk etdiyi andan daim qarşıya çıxan problemləri həll etmək məcburiyyətində qalır. Bu proses zaman-zaman daha da qabarıq formada özünü büruzə verir. Sivilizasiyaların qarşıdurmasına əsas səbəb qütbləşməni yaradan reallıqlar olmuşdur. Lakin, bəşəriyyət artıq elə bir zaman kəsiyinə daxil olmuşdur ki, o, qütbləşmədən daha real olan qloballaşmaya doğru gedir. Bu proseslərin fəvqünə varmaq nə qədər çətindir, bir o qədər də vacibdir. Son dövrün statistikasını onu deməyə əsas verir ki, elmi-texniki tərəqqi vasitəsi ilə informasiya cəmiyyətinin inkişafı daha sürətli xarakter almışdır. Məhz bu baxımdan informasiya cəmiyyətinin inkişafına uyğun olaraq elm və təhsildə baş verən yeniliklər kadr potensialına birbaşa təsir edən amil kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Müasir dövrün tələblərinə müvafiq olaraq cəmiyyətə, dövlətə sadıqlığı və bağlılığı ilə seçilən, milli dəyərlərə hörmət edən güclü vətənpərvərlik duyğusuna və hərtərəfli biliklərə malik olan bacarıqlı

kadrların formalaşması informasiya cəmiyyətinin tələbidir. Bu baxımdan Ulu öndər Heydər Əliyev fenomeni gənclərimiz üçün ən bariz nümunədir. Prof. H.Qurbanov “Cəmiyyət və sosio-hüquqi problemlər” əsərində qeyd edir: “Ümummillə lider Heydər Əliyev minilliklər boyu davam edən dövlətçilik tariximizin yalnız 35 ilinə sahiblik edir. Fəqət, əsrin üçdə birini ehtiva edən bu zaman kəsiyinin mahiyyətində xalqın minilliklərlə intizarında olduğu arzular, niyyətlər, məramlar gerçəyə çevrilmişdir”.¹

Problemin əsas səbəblərindən biri də məhz informasiya axınının sürətli inteqrasiyasıdır. Bir faktı qeyd etmək lazımdır ki, Qərb tədqiqatçıları nəzəri biliklərin sosial sisteminin başlanğıcı kimi kibernetikanın inkişafını əsas görürlər. Amerika sosioloqu və politoloqu Daniyel Bellin fikrincə, cəmiyyəti “meritokratiya” idarə edir.² Dünya şöhrətli alim “Qeyri-səlis məntiq” və bir sıra yeni nəzəriyyələrin banisi, həmyerlimiz A.Lütvizadə daha irəli gedərək qloballaşmaya öz töhfəsini daha yeni rəkursdan yanaşmaqla vermişdir.

Belə olduğu halda bəs, qloballaşma prosesində humanitar elmlərin aktual problemlərinə düzgün yanaşma tərzini prinsipcə necə olmalıdır? Bax, bu sual çox maraqlıdır. Eyni zamanda sualın qoyuluşu bizi qane edirmi? Elə isə, ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasında kadr hazırlığının seçimini və hazırlanan kadr potensialını araşdırarkən hansı mənzərənin şahidi oluruq? Təbii ki, ənənəvi kadr hazırlığı günün tələblərinə hələ tam cavab vermir. Çünki tələb və təklif hal-hazırda birbirini tamamlamır. Təhsil Nazirliyinin “Ali və orta ixtisas təhsili sahəsi üzrə 2018-ci ildə görülmüş işlərə dair hesabatı”na nəzər saldıqda təhsilin tamamilə yenidən qurulması sahəsində çoxsaylı işlər görülmüşdür. Bu onu deməyə əsas verir ki, həyata keçirilən bütün tədbirlər kadr hazırlığının əsaslı şəkildə yenidən qurulmasını artıq zaman tələb edir. Yeni ixtisaslı kadrlara ehtiyac olduğu halda əvvəlki ixtisaslar üzrə işləməyən mütəxəssislərin taleyi hansı parametrlərə uyğun həll olunmalıdır? Həmin intellektual resurslara sərf olunan vəsaitlərin əvəzi hansı mən-

¹ Qurbanov H. Cəmiyyət və sosio-hüquqi problemlər. Bakı, 2018, s.9-10.

² Zadə L., Belman R. Qeyri səlis mühitdə qərarlar qəbul edilməsi. ABŞ, 1970, s.27.

bədən ödənilməlidir və nəhayət, işsiz qalmış “mütəxəssislər” öz dolanışıq ehtiyaclarını ödəmək üçün hansı mənbələrdən kompensasiya olunmalıdırlar? Bu araşdırmalar, daha maraqlı görüntüləri özündə ehtiva edir. Təbii ki, bu halda adekvat tədbirlərin həyata keçirilməsinə və daha ciddi araşdırmaların aparılmasına ehtiyac vardır.

Məzun yarmarkalarının təşkili dünyanın bir sıra qabaqcıl ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da lazım olan əsas şərtlərdəndir. Bu hal daha bacarıqlı və daha səriştəli kadrların seçilib işlə təmin olunmasına prinsipcə təkan verir və “keyfiyyətli işçi” probleminə obyektiv yanaşmanı tənzimləyir. Təbii ki, son illərdə həmin problemə yanaşma prinsipcə yeniləşsə də, informasiya cəmiyyətinin müasir tələblərinə hələ ki, tam cavab vermir. Bu sahədə inkişaf etmiş qabaqcıl ölkələrin təcrübəsindən də yararlanmaq lazımdır.

Dünyada süni intellektlə bağlı olan inkişaf ənənəvi əmək bazarını sıxışdırır. Məhz bu baxımdan texnoloji inkişaf işsizlik problemi yaratmağa deyil, onun aradan qaldırılmasına xidmət etməlidir. Bəs, çıxış yolu nədədir? Deməli, bu gün kadr hazırlığı zamanla heç də tam ayaqlaşmır. Faktlar sübut edir ki, hal-hazırda xaricdə təhsil alan mütəxəssislərə olan ehtiyac hələ ki, aktualdır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, heç də cəmiyyətin yalnız ali təhsilli mütəxəssislərə deyil, eyni zamanda yüksək və keyfiyyətli peşə təhsili almış kadrlara da ehtiyacı vardır.

Yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, sərbəst iqtisadiyyata keçid məhz az ixtisaslı və ixtisassız fəhlə qüvvəsinin artıq hissəsinin işsiz qalmasına səbəb olur. Orta dərəcəli və aşağı ixtisaslı işçilərə daha çox tələbatın artması vəziyyəti daha da çətinləşdirir. Fəhlələrin orta dərəcəli işçilərə inteqrasiya olması və lazım olan tələbatı ödəyə bilməməsi nəticə etibarilə təzadlarla qarşılaşır. Təəssüf ki, bir çox hallarda təhsilli gənclər də çox vaxt məcburiyyət qarşısında qalaraq az ixtisaslı fəhlələrə inteqrasiya olunurlar. Bu da onların öz əməyindən narazı qalmasına və sosial-peşə uyğunlaşmasını çətinləşdirən, eyni zamanda şəxsiyyətin özünüməyyənetməsində formalaşan sərvət oriyentasiyasının həyata keçirilməsinə mane olan arzu edilməz sosial-iqtisadi nəticələrə səbəb ola bilər.

Digər bir faktor peşə oriyentasiyasına diqqətlə yanaşmanı tələb

edir. Əksər hallarda şahidi oluruq ki, yaradıcı gənclərin elm və mədəniyyət sferasından kommersiya fəaliyyəti sferasına kütləvi miqrasiyası yaradıcı peşələrin nüfuzdan düşdüyünü göstərir. Belə bir şəraitdə sosial peşə özünümüyyənetmədə mənəvi sərvət oriyentasiyaları getdikcə daha çox qiymətdən düşür.

Lakin bu proses sonsuz davam edə bilməz. Bu mənzərə mütəmadi olaraq dəyişməkdədir. Yeni iş yerlərinin açılması və müasir texnologiyalardan istifadə olunması kommersiya fəaliyyətinin özündə belə bazar iqtisadiyyatının spesifik qanunları ilə şərtlənən mühüm dəyişikliklərin baş verməsini şərtləndirir. Bu da xırda və müəyyən dərəcədə orta kommersiyaya can atan gənclərin müəyyən çətinliklərlə qarşılaşmasına səbəb ola bilər. Bu amili planlaşdırılmadan fəaliyyət göstərən müxtəlif ali məktəbləri bitirəcək gənclərin işlə təmin olunmasına mənfi təsir etməsin deyə, yeni texnologiyaların özünükiləşdirilməsi vacib şərtlərdəndir. Ulu öndər Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, mədəniyyətimizin, elmimizin, təhsilimizin daha da yüksəklərə qaldırılması üçün mədəni, elmi-texniki əlaqələrin inkişaf etdirilməsi çox zəruri vəzifələrdən biridir.¹

Azərbaycanın təhsil sisteminin Boloniya təhsil sisteminə inteqrasiya olunması mütərəqqi haldır, indi gəlin görək yeni ixtisasların açılması üçün ölkədə tam münbit şərait yaranmışdırmı? Bu proses təhsilin formalaşmasında ümumi bir qanunauyğunluq baxımından zamanın tələbi olduğu üçün tam sürətli inkişafdan hələlik söhbət gedə bilməz. Çünki informasiya cəmiyyətinin prioritet üsullarından istifadə hələ yetərinə oturmamışdır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin həyata keçirdikləri layihələr və təcrübələr bunu deməyə əsas verir ki, ölkəmizin inkişafında neft amilindən istifadə edərək daha optimal məqsədlərə nail oluna bilər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin real nəticəyə gəldiyi ideya - “Biz neft kapitalını insan kapitalına çevirməliyik” – deməsi dərin məntiqi düşüncənin məhsuludur. Bu çox ciddi faktor olmaqla birbaşa ölkəmizin davamlı inkişafının özəyini təşkil edir.²

¹ Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Bakı, 1997, s.86.

² <http://ikisahil.az/post/news-739>

Bu gün xaricdə təhsil gündəmdə olan aktual bir prosesdir. Lakin heç də əksəriyyətin maddi durumunun buna cavab verə bilməməsi faktı qaçılmazdır. Həm də xaricdə təhsil alan kadrların bir qismi vətənə qayıtmaq məcburiyyətində qalmadıqları üçün daha optimal variantların düşünülməsi vacibdir. Bəs, ölkə daxilində kadr hazırlığına bilavasitə cavabdeh olan qurumlar günün tələbi baxımından çox mobildirmi? Deyərdim ki, o qədər yox. Çünki keçmiş sovet rejimi bu konservativliyi saxlamağa dolayısı yolla az da olsa nail olmuşdu. Yeni təhsil qanunu da hələlik bu cür stereotiplərdən tam azad olmağa kifayət qədər imkan yaratmır.

Deyilənlərdən çıxış yolu kimi özəl təhsil strukturlarına sərbəstlik verilməsi, bəlkə də, işin xeyrinə olardı. Əslində, bu zaman fəal eksperiment yolu ilə kadr hazırlığını həyata keçirmək mümkün olar. Elə, indi də özəl təhsil müəssisələrinin bəziləri bu işi həyata keçirməkdədir. Lakin bu sahədə dövlətin dəstəyi də vacib şərtlərdəndir. Təhsilin yenidən qurulmasında Çinin, Malayziyanın, xüsusən də Cənubi Koreyanın təhsil və elm siyasətinə nəzər salsaq bunlar açıq-aydın görünəcəkdir. Bu ölkələrin təhsilə dəstək proqramları olduqca mükəmməldir.

Hazırda ölkəmizdə kadr hazırlığına yeni rakursdan yanaşma prioritet vəzifələrdən olmaqla yanaşı, həmçinin günün tələbidir. Prof. S.Xəlilovun məsələyə münasibəti də bu mövqeyin nümunələrindən biridir. O, qeyd edir: “Müasir dövrdə ən aktual problemlərdən biri milli özünü-təcrid və qloballaşma arasındakı optimal nisbət tapılmasıdır. Qloballaşma prosesi elm, texnika, texnologiya, ümumbəşəri dəyərlərlə yanaşı milli kimliyi müəyyən edən mədəni-mənəvi amillərə də siraət etməyə cəhd göstərir”.¹

Kadr hazırlığının potensialını gücləndirmək üçün həmçinin neft amilinə də müraciət etmək düzgün faktordur. Neft sənayesi sahəsində azərbaycanlı alim və mütəxəssislərin keçmiş SSRİ məkanında və ərəb ölkələrində gördüyü işlər danılmazdır. Hər zaman gündəmdə olacaq neft amili bu fakta yenidən qayıtmaq barədə düşünməyə ehtiyacın olduğunu göstərir. Neftin xammal kimi satılmaması amilinə də diqqət yetirilməsi vacibdir. Daha çox gəlir əldə etmək üçün yeni texnologiya-

¹ Xəlilov S. Lider, dövlət, cəmiyyət. Bakı, 2001.

ların tətbiqi və hazır məhsulun satılması məsələsi daim gündəmdə olmalıdır. Neftdən əlavə digər enerji resursları istehsal etmək də vacib məsələlərdəndir. Azərbaycanda alternativ günəş və külək enerjisindən də istifadə etmək məqbul hesab edilməlidir.

Kənd təsərrüfatının davamlı inkişafı üçün respublikamızda son dövrlərdə kifayət qədər uğurlu tədbirlər həyata keçirilir. Lakin kənd təsərrüfatının sənayeləşməsi, kənd potensialından səmərəli istifadə olunması imkanları qənaətbəxş deyildir. Çünki müharibə şəraiti buna tam imkan vermir. Ona görə ki, torpaqlarımızın 20 % düşmən işğalındadır. Bu baxımdan belə hesab etmək olar ki, bu sahədə daha uğurlu addımlar Qarabağ problemi tam həll olunduqdan sonra həyata keçiriləcəkdir. Eyni zamanda peşə oriyentasiyasının indidən aparılması üçün artıq elmi bazalar tam hazır olmalı və bu prosesin gerçəkləşməsi davamlı olaraq aparılmalıdır. Bütün istehsal sahələrində yüksək elmi potensialı olan mütəxəssislər çalışmalı, ən müasir texnika tətbiq olunmalıdır. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi peşə təhsili sistemində yeni rəqəmsal yanaşılması günün vacib tələbidir. Belə ki, idarəçilik sistemində mütəmadi olaraq daha optimal metodlar tətbiq olunmalıdır. Yeni texnologiyaların xaricdən transfer olunması da önəmli hesab oluna bilər. Bu baxımdan marketing və menecmentin fəlsəfəsinə dərinlən yiyələnmək zamanın vacib tələbidir. Əsrimiz sürətli inkişaf əsri və qloballaşma dövrü olduğundan bu proseslər daha sürətlə inkişafdadır.

Yeni texnologiyalardan funksional asılılıq təbii ki, mütləq deyildir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, insan amili vacib şərt olaraq qalmaqdadır. Qeyd olunan sahələr üzrə yeni ixtisasların açılması və kənd hazırlığının həyata keçirilməsi tədqiqəlayiq hesab oluna bilər.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, informasiya cəmiyyətində yuxarıda sadaladığımız bu proseslərə təsir edən sosial amillərin əsaslı və fundamental tədqiq edilməsinə, bu mexanizmin təkmilləşdirilməsinə həmişə ciddi ehtiyac vardır.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev dövlət qulluqçularının (kənd hazırlığı) fəaliyyətinin respublikamız üçün daha səmərəli olması, onların bilik, bacarıq və işgüzarlıqlarından daha effektiv istifadə edilməsi, buna görə də yaradıcı insanların dövlət qulluğuna geniş cəlb

olunması üçün məqsədyönlü tədbirləri həyata keçirir və bu proses ardıcıl sürətdə davam etdirilir.

Respublikamızın ali təhsil ocaqlarında da zamanın tələblərinə uyğun ixtisasların açılması bunun bariz nümunəsidir. Əvvəllər bu ixtisaslara yiyələnmək üçün vətəndaşlarımız digər ölkələrə gedirdisə, hazırda həmin mütəxəssislərin ölkəmizin ali məktəblərində hazırlanması təqdirəlayiq hesab olunmalıdır.

Açar sözlər: *informasiya cəmiyyəti, kadr hazırlığı, Boloniya təhsil sistemi, neft kapitalı, insan kapitalı.*

Махир ТАЛЫШЛЫ

О ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

РЕЗЮМЕ

Формирование квалифицированных кадров в духе патриотизма, преданности государству, бережного отношения к национальным ценностям отвечает требованиям современного информационного общества. С этой точки зрения, инновации в науке и образовании следует рассматривать как фактор, напрямую влияющий на человеческие ресурсы в соответствии с развитием информационного общества. Новый подход к подготовке кадров в нашей стране является одной из приоритетных задач, отвечающих требованиям дня.

Ключевые слова: *информационное общество, подготовка кадров, Болонская система образования, нефтяной капитал, человеческий капитал.*

**ON THE STATE OF TRAINING IN AZERBAIJAN IN THE
CONDITIONS OF THE INFORMATION SOCIETY**

ABSTRACT

Formation of qualified personnel with a strong sense of patriotism and respect for national values, chosen by society and devotion to the state in accordance with the requirements of modernity, is a requirement of the information society. From this point of view, innovations in science and education should be considered as a factor that directly affects human resources in accordance with the development of the information society. Currently, a new approach to training in our country is one of the priorities, as well as the requirement of the day.

Keywords: *information society, training, the Bologna education system, oil capital, human capital.*